

Деркач Юлія Ярославівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри початкової та дошкільної освіти

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Derkach Yuliya

candidate of Pedagogical Sciences

associate Professor

preschool and primary education Department

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2367-8730

[https://doi.org/10.60022/2\(1\)-2GF](https://doi.org/10.60022/2(1)-2GF)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES IN THE PROCESS OF TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Анотація. Статтю присвячено теоретико-практичному аналізу особливостей лідерства та обґрунтуванню психолого-педагогічних умов формування та розвитку лідерських якостей майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти.

Автор у статті пропонує аналіз різних підходів до тлумачення понять «лідер», «лідерство», «лідерство в освіті», «освітнє лідерство» на основі проаналізованих різних визначень виокремлює ознаки студентського лідерства: ініціативність, контактність, чуйність, доброзичливість, широкий соціально-інтелектуальний кругозір, готовність прийти на допомогу тощо. Зазначено, що поняття лідерства розглядається науковцями у таких аспектах, як: лідерство як механізм впровадження інноваційних змін; лідерство як модель формування особистості; лідерство як духовна місія особистості.

У статті означено основні напрями концепцій дослідження лідерства (концепції, у яких обґрунтовується перевага фактору рис особистості; концепції, у яких вирішальним чинником формування вважається ситуація; концепції, у яких поєднуються особистісні і ситуаційні чинники) та виокремлено теорії розвитку лідерства (теорії особистісних якостей; теорії харизматичного лідерства; атрибутивні теорії; ситуативні теорії).

У статті подано та схарактеризовано результати проведеного дослідження серед здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта, яке проводилося з метою вивчення стану сформованості лідерських якостей у майбутніх учителів початкової школи. Зазначено, що формування лідерських якостей у майбутніх учителів початкової школи передбачає створення відповідних сприятливих умов, що забезпечують спрямованість діяльності студентів на розвиток лідерської мотивації. У статті визначено та схарактеризовано необхідні психолого-педагогічні умови: формування мотиваційно-ціннісної сфери майбутнього фахівця педагогічної освіти до лідерства в процесі професійної підготовки та майбутньої професійної діяльності; готовність науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти до роботи з потенційними лідерами; формування практичного досвіду лідерства у контексті проходження здобувачами освіти різних видів педагогічної практики.

Ключові слова: лідер, лідерство в освіті, психолого-педагогічні умови, лідерські якості, професійна підготовка.

Summary. The article is devoted to the theoretical and practical analysis of leadership features and the justification of psychological and pedagogical conditions for the formation and development of leadership qualities of future primary school teachers in the process of professional training in the conditions of a higher education institution.

In the article, the author offers an analysis of different approaches to the interpretation of the concepts of “leader”, “leadership”, “leadership in education”, “educational leadership” based on the analysis of different definitions. The author distinguishes the signs of leadership of students such as: initiative, contact, sensitivity, benevolence, a broad social and intellectual outlook, willingness to help, etc. It is noted that the concept of leadership is considered by scientists in such aspects as: leadership as a mechanism for implementing innovative changes; leadership as a model of personality formation; leadership as a spiritual mission of the individual.

The article defines the main directions of the concepts of leadership research (concepts in which the superiority of the factor of personality traits is justified; concepts in which the decisive factor of formation is considered in the situation; concepts in which personal and situational factors are combined). The theories of leadership development are singled out (theories of personal qualities; theories of charismatic leadership, attributive theories, situational theories).

The article presents and characterizes the results of the conducted research among students of the first (bachelor) level of higher education, specialty 013 Primary Education, which was conducted with the aim of studying the state of formation of leadership qualities of future primary school teachers. It is noted that the formation of leadership qualities of future primary school teachers involves the creation of appropriate favorable conditions that ensure the focus of students' activities on the development of leadership motivation.

The article defines and characterizes the necessary psychological and pedagogical conditions. They are: the formation of the motivational and value sphere of the future specialist in pedagogical education for leadership in the process of professional training and future professional activity; readiness of scientific and pedagogical staff of the institution of higher education to work with potential leaders; formation of practical experience of leadership in the context of education seekers undergoing various types of pedagogical practice.

Key words: leader, leadership in education, psychological and pedagogical conditions, leadership qualities, professional training.

Постановка проблеми. Лідер в освіті — це фахівець, який спроможний активно підтримувати та впроваджувати в життя найрізноманітніші новачі, що пропонуються як теоретиками, так і практиками з метою удосконалення освітнього процесу у різних освітніх інституціях.

Пріоритетами освітньої політики в галузі лідерства, як зазначає Н.Мачинська, виступають такі напрями:

- забезпечення державних гарантій доступу якісної освіти;
- створення умов для підвищення якості загальної, професійної та вищої освіти;
- формування ефективних економічних відносин у системі освіти;
- забезпечення системи освіти висококваліфікованими фахівцями, їх підтримка державою та суспільством;
- управління розвитком освіти на основі розподілу відповідальності між суб'єктами освітньої політики;
- підготовка освітніх лідерів у системі професійної освіти та розгалуженої мережі освітніх інституцій підвищення кваліфікації й стажування (Мачинська, 2022, С. 120).

Сучасний лідер — це особа, яка здатна оперативно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, приймати відповідні рішення та нести відповідальність за їх результативність. Формування лідера, розвиток лідерських якостей

відбувається впродовж тривалого часу, але найбільш сприятливий період — так званий сензитивний — припадає саме на період студентства, що визначається сприятливими психологічними особливостями юнацького періоду. Для юнацтва характерними є такі ознаки: життєве та професійне самовизначення людини, потреба в суспільно корисній діяльності, формування переконань, почуття обов'язку й відповідальності, розвиток таких вольових якостей як самостійність, наполегливість тощо.

Водночас питання формування лідерських якостей студентів у сучасних соціально-економічних умовах опрацьовано недостатньо. Студентське середовище найбільш сприятливе для прояву лідерських якостей. Слід зазначити, що у цей період лідерські якості дуже часто проявляються у тих, хто раніше не проявляв такої активності, що дає можливість аналізувати сформованість лідерських якостей студентів закладів вищої освіти (ЗВО) одночасно як процес та як результат.

Мета статті: на основі теоретичного аналізу та проведеного емпіричного дослідження виокремити педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх учителів початкової школи

Виклад основного матеріалу. Проблема лідерства в освіті є в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників.

Так, І.Зязюн, спираючись на результати теоретичних та емпіричних досліджень, акцентує на

тому, що лідер — це визнаний член групи, який, використовуючи притаманні йому лідерські здібності та якості, обирає оптимальне рішення для досягнення групової цілі. У своєму дослідженні автор зазначає, що лідерство — це процес реалізації позитивного впливу лідера групи на її членів під час досягнення групових цілей; саме лідерство набуває конкретних ознак відповідно до середовища та умов розгортання (Зязюн І. А., 2008).

В Енциклопедії освіти ми знаходимо таке твердження: «Лідерство — це здатність окремої особистості інших діяти «запалювати», надихати їх на активність і діяльність. Лідерство є одним з базових механізмів диференціації соціальної діяльності та передбачає досягнення особливого (лідуючого) положення особою (індивідуальне лідерство) або частиною групи (групове лідерство) щодо решти членів групи. Лідерство є механізмом інтеграції студентів у групі. Лідер в освіті — особа чи інституція, яка здійснює діяльність у сфері освіти, спрямовану на її розвиток, а досягнення і результати цієї діяльності є дороговказом для інших» (Енциклопедія освіти, 2008, с. 453).

Поняття «лідерство» дослідники розуміють як тенденцію домінування і підпорядкування, впливу і послідовництва у системі міжособистісних взаємин у групі. Лідером вважається член групи, за яким решта членів групи визнають право приймати відповідні рішення у важливих для неї ситуаціях, — рішення, що стосуються їхніх інтересів і визначають напрям і характер діяльності всієї групи (Мітлош та ін., 2014, С. 67).

І. Іванова виокремлює два типи лідерів: активний та інтелектуальний, і розглядає лідерство як ключовий метод культури педагогічного менеджменту. Дослідниця стверджує, що лідер — це людина, здатна впливати на дії однієї або групи людей з метою досягнення поставленої мети (Іванова, 2016).

Аналіз науково-теоретичних та практичних досліджень, здійснений В. Морозом, дав можливість автору виокремити провідні характеристики лідера, зокрема:

- психічна стійкість та здатність до організаторської роботи;
- готовність самостійно виконувати завдання та уміння управляти собою;
- урівноваженість та упевненість у собі, цілеспрямованість та наполегливість, активність і товариськість, здатність до емпатії, вміння приймати рішення у будь-яких ситуаціях, потреба успіху;
- чесність і порядність у стосунках, самоконтроль і працездатність, інтелектуальна лабільність;
- креативність, ініціативність, уміння розв'язувати конфлікти, готовність до ризику (Мороз, 2015, с. 42).

Лідерство, на думку дослідників, це і соціальна позиція, й управлінський статус, і керівна посада, що передбачає ініціативне та відповідальне керівництво командою або певним процесом через

розроблення концепцій бачення, планування, прийняття рішень, мотивування, організацію, розвиток, наділення повноваженнями, спрямування діяльності людей на досягнення конкретних цілей. Лідерство автори розглядають у трьох аспектах:

- як механізм впровадження інноваційних змін;
- як модель формування особистості;
- як духовна місія лідерства (Докторович, Каськова, 2017, С. 10).

Феномен лідерства, як зазначає К. Линьов, проявляється у взаємодії керівника-лідера із співробітниками в процесі спільної діяльності. Лідерство має чітко виражений процесуально-орієнтований характер. Від моделей лідерства з одним складником — «керівник-лідер», дослідник зазначає, що варто переходити до формули з трьома складниками «лідер — послідовники — процес управління». Саме в рамках цього трикутника автор пропонує ідентифікувати сутність та зміст поняття «лідерство», створювати програми підготовки та підвищення кваліфікації освітян, спрямованих як на формування їхніх компетентностей, стилів поведінки, так і на відпрацювання командної взаємодії у колективі (Линьов, 2017, С. 23).

Освітнє лідерство — важливий та необхідний елемент злагодженої роботи кожного структурного підрозділу закладу вищої освіти. Лідер в освітній організації обов'язково повинен володіти досвідом стратегічного управління (Мачинська, 2022, с. 124).

На думку дослідників, лідерство — це істотна складова частина діяльності менеджера, пов'язана з цілеспрямованим впливом на поведінку окремих осіб чи робочої групи; інструментами такого впливу виступають навички спілкування й особистісні якості менеджера, які відповідають зовнішнім і внутрішнім потребам групи (Сергеева, Кондратьєва, Хромей, 2015, с. 13).

Отож, феномен лідерства дослідники трактують як процес ефективного управління навчально-пізнавальною діяльністю і як інтеграційну якість педагога, яка впливає і забезпечує ефективність цієї діяльності. Для студентського лідерства притаманними є такі ознаки: *ініціативність, товариськість, контактність, комунікабельність, чуйність, доброзичливість, широкий соціально-інтелектуальний кругозір та ерудиція, готовність прийти на допомогу товаришеві, а також — зовнішня привабливість, фізична сила та спритність*.

О. Кокун, на основі узагальнень різних підходів до визначення поняття «лідер», зазначає, що лідер — це член групи, що виконує основну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємостосунків, за яким група визнає право приймати рішення в значущих ситуаціях, яким добровільно підкоряються всі члени групи (Кокун, 2012, с. 172).

Психолого-педагогічну характеристику лідера будемо здійснювати на основі основних напрямів концепцій лідерства, запропонованих А. Мітлош:

1. Концепції, у яких обґрунтовується перевага фактору рис особистості.

2. Концепції, у яких вирішальним фактором вважається ситуація.

3. Концепції, у яких поєднуються особистісні і ситуаційні фактори (Мітлош, 2007).

Ми зазначаємо, що важливим компонентом лідерства повинна виступати духовність, формування якої неможливо нашвидкуруч, в інтенсивній тренінговій роботі. Становлення духовності — тривалий, системний процес. Саме тому дуже важливо, щоб духовна складова освіти реалізовувалася не лише у теоретичному навчанні на базі філософії, психології та ін., а й реалізовувалася на практиці у виваженому, відповідальному розв'язанні гострих проблем та протиріч, відсутності подвійних стандартів, професійній етиці і виконанні викладачем функцій супервізора, тьютора, духовного наставника.

Н.Мачинська стверджує, що лідерство серед студентів зумовлене такими якостями молоді людини: ініціативність, товарищескість, контактність, комунікабельність, чуйність, доброзичливість, широкий соціально-інтелектуальний кругозір та ерудиція, готовність прийти на допомогу товаришеві. Серед провідних також зовнішня привабливість, фізична сила та спритність (Мачинська, 2017, с. 34).

Отож, аналіз наукових досліджень проблеми формування лідера дає можливість констатувати, що найбільш характерними ознаками та характеристиками лідера виступають наступні:

1. Психологічні характеристики особи, які включають інтелектуальні здібності: освіченість, оригінальність, поміркованість, сформований світогляд, комунікабельність, допитливість тощо.

2. Сформовані риси характеру: ініціативність, творчість, врівноваженість, енергійність наполегливість, упертість, доброзичливість, працьовитість, привітність, обов'язковість та ін.

3. Сформовані уміння, які слугують основою для формування особистісних та професійних компетентностей: вміння брати на себе ризик та відповідальність; вміння швидко приймати рішення і доводити їх виконання до позитивного результату; вміння орієнтуватися в людях; сформоване почуття гумору; вміння переконувати та організовувати; вміння змінюватися; сміливість у вирішенні суперечливих питань тощо.

У контексті нашого дослідження ми провели опитування серед студентів факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, спеціальності 013 Початкова освіта. Для опитування ми використали тест «Лідерство» (https://inv.vntu.edu.ua/ukr/index.php?option=com_content&view=article&id=717:test-liderstvo&catid=41&Itemid=967), призначений для того, щоб оцінити здатність людини бути лідером, та модифікований нами під проблеми нашого дослідження опитувальник «Самооцінка лідера» (<http://tests.puet.edu.ua/files/test1-3.pdf>).

Проаналізуємо отримані результати. В опитуванні взяло участь 65 студентів денної форми і 35 студентів заочної форми навчання, усі студенти жіночої статі, це здобувачі освіти бакалаврського рівня 3-ї та 4-ї курсів. Кількісний показник опитування систематизовано нами у таблиці 1.

Респонденти систематизують окремі групи лідерських якостей: організаторські (уміння згуртувати колектив, здатність захопити колектив новими ідеями, налагодження співпраці з спорідненими колективами), комунікативні (здатність звертатися до іншої людини, привертати її увагу, ініціювати взаємодію у процесі спілкування), перцептивні (здатність сприймати, розуміти і оцінювати себе та інших), креативні (здатність виявляти оригінальні ідеї), саморегуляція (здатність підтримувати особистісну рівновагу та організовувати рівні взаємовідносини у колективі)

Було також проведено опитування на основі розробленої нами анкети, де запитання носили відкриту форму (анкета була укладена з метою визначити розуміння поняття «лідер» та сприйняття особистих якостей, притаманних майбутньому педагогу). Нас цікавило: розуміння понять «лідерство», «лідерські якості»; зміст навичок та якостей освітнього лідера, щоб забезпечити успіх у майбутній професійній діяльності; перелік особистісних характеристик лідера, які можуть стати запорукою успіху навчання. Проаналізуємо отримані відповіді на окремі питання опитувальника. Так, зокрема:

1) на запитання «Як Ти розумієш поняття «лідерство»?» ми отримали різні відповіді, які систематизували за спільними показниками:

- це така поведінка людини, яка дозволяє згуртувати довкола себе прихильників;
- лідерство надихає людей прийняти певну ідею та рухатися вперед, реалізуючи її;

Таблиця 1

Здатність людини бути лідером

Отриманий результат	3-й курс (55 студентів)		4-й курс (45 студентів)		Якісна характеристика
0–25 балів	16	29%	7	16%	якості лідера виражені слабо
26–35 балів	19	35%	12	27%	якості лідера виражені середньо
35–40 балів	12	22%	16	35%	лідерські якості виражені сильно
більше 40 балів	8	14%	10	22%	дана людина, як лідер, схильна до диктату

- це харизматична особистість, яка привертає увагу інших людей та згуртовує їх довкола себе;
- це вдале керівництво;
- людина, що очолює колектив та може згуртувати його довкола себе.

2) На запитання *«Якими якостями повинен володіти лідер? Назвіть 5 найбільш важливих»*, зазначаємо, що сталий варіант відповіді — *намагання уникнути служби в армію* — не був обраний зовсім, оскільки всі респонденти — представники жіночої статі. Найбільше, на нашу думку, заслуговують на аналіз відповіді респондентів, де кожен із опитуваних міг висловити свою причину вибору ЗВО. Так, зокрема, перше місце тримали відповіді, що стосувалися бюджетного місця навчання (8 респондентів — 9%), другу позицію отримали відповіді на кшталт — *хотіла навчатися саме в Львівському національному університеті імені Івана Франка* (6 респондентів — 7%), третю позицію поділили між собою відповіді на зразок «у нас сім'я педагогів до третього покоління (або — декілька поколінь» та «дуже хочу працювати саме з маленькими дітьми» (6 респондентів — 7%).

Таким чином, здійснений нами емпіричний аналіз окремих відповідей запропонованих опитувальників респондентами нашого дослідження, дав можливість зробити такий висновок:

1. Сучасний стан сформованості лідерських якостей у студентів можна констатувати як низький, про що свідчать показники опитування на основі укладених опитувальників.

2. Респонденти, а це студенти 3-їх та 4-їх курсів факультету педагогічної освіти (спеціальність 013 Початкова освіта) мають загальне уявлення про поняття лідерства, характерні ознаки лідерів, але не зовсім володіють практичними вміннями щодо прояву цих ознак у щоденній діяльності.

Проведене нами опитування свідчить про необхідність створення сприятливих умов для підвищення рівня професійної підготовки майбутніх педагогів, спрямованої на формування лідерських якостей, розвиток та формування мотивації бути лідерами, розширюючи знання про лідерство в педагогічній діяльності, розвиваючи та впроваджуючи лідерські навички у власну педагогічну практику, дотримання стійкої лідерської позиції у різних життєвих ситуаціях.

Результати дослідження свідчать, що уявлення про лідерство формуються у більшості респондентів на основі особистого досвіду: включення до керівництва, спостереження за іншими лідерами, наприклад, впливом соціальних умов тощо. Досить часто образ лідерства виступає у стереотипній характеристиці.

При формуванні лідерських якостей майбутніх учителів початкової школи вважаємо, що необхідно враховувати компоненти лідерства: групу досягнення спільної мети; процес, у якому майбутній педагог освіти має здійснювати вплив на групу. Кінцевим результатом процесу формування

лідерства, на нашу думку, є соціальна зміна, яка досягається завдяки постійному обміну цінностями між лідером і групою. Сьогодні майбутній вчитель початкової школи — керівник, який несе відповідальність за прийняті рішення, здійснює особистісний вплив на принципах ризику, ефективності, автономії, колегіальності і професійної доброчесності. Досягненню реальних цілей вищої освіти сприяє залучення студентів до різних видів аудиторних та позааудиторних заходів, в яких здатність керівника може бути максимально проявленою і розвинутою.

Результати проведеного нами емпіричного дослідження підтвердили актуальність обраної проблеми формування лідерських якостей майбутнього вихователя вчителя початкової школи. Отже, майбутній учитель початкових класів під час навчання у ЗВО має поглиблено оволодіти не лише професійними знаннями, вміннями і навичками, а й сформувати сукупність лідерських якостей, який дозволить йому успішно реалізувати свій творчий потенціал на практиці та стати основною рушійною силою формування нової ефективної національної системи початкової освіти.

Таким чином, формування лідерських якостей в майбутніх учителів початкової школи передбачає створення відповідних сприятливих умов, що забезпечують спрямованість діяльності студентів на розвиток лідерської мотивації, розширення знань про лідерство, розвиток та включення лідерських якостей у власну професійно-педагогічну діяльність, дотримання стійкої лідерської позиції.

Сформованість лідерських якостей майбутніх педагогів залежить від створення та реалізації певних умов. Проаналізуємо їх.

Перша педагогічна умова полягає у *формуванні мотиваційно-ціннісної сфери майбутнього вчителя початкової школи до лідерства в процесі професійної підготовки та майбутньої професійної діяльності*. Реалізація даної умови передбачає спрямування мотиваційно-ціннісної сфери майбутнього фахівця на лідерство в процесі професійної підготовки. Основна мета — збереження у студентів-майбутніх фахівців — стійкого інтересу до формування та розкриття лідерського потенціалу, мотивації на досягнення успіху в професійно-педагогічній діяльності. У контексті зазначеної умови ми передбачаємо здобуття майбутніми фахівцями сукупності інтегрованих знань про лідерство в педагогічній діяльності через систему освітніх компонентів як обов'язкового, так і вибіркового циклів освітньо-професійних програм.

Друга педагогічна умова — *це готовність науково-педагогічних працівників ЗВО до роботи з потенційними лідерами*. Знання та навички про особливості роботи, розуміння феноменів лідерства в сучасних умовах педагогічної освіти, вміння діагностувати лідерський потенціал майбутніх педагогів педагогічної освіти та організувати їх професійну підготовку, бажання взаємодіяти

з керівниками інших закладів вищої освіти визначають готовність самого науково-педагогічного працівника до проведення необхідних заходів, спрямованих на виявлення, формування та розвиток лідерського потенціалу у майбутніх вчителів початкової школи. Розвиток лідерських якостей передбачає здатність і спроможність кожного науково-педагогічного працівника створювати спеціальні умови для розвитку особистості студента, які надають можливість залучення кожного до соціально значущих відносин з позиції лідера.

Ми вважаємо, що реалізація даної умови можлива при організації такого освітнього середовища ЗВО, який дозволяє формувати лідерські якості у здобувачів освіти за ознакою їх прояву; де створені умови для контролю, корекції та використання чинників впливу на реалізацію особистісних лідерських якостей майбутніх педагогів; уміння знаходити та ефективно використовувати форми та методи в майбутній професійній діяльності. Це передбачає формування здатності у здобувачів освіти прогнозувати, планувати та конструювати власну діяльність, обирати поведінку, приймати відповідні рішення, прогнозувати їх наслідки та нести за них відповідальність.

Третя педагогічна умова — *формування практичного досвіду лідерства у контексті проходження здобувачами освіти різних видів педагогічної практики*.

Реалізація цієї педагогічної умови базується на сукупності знань та елементарного практичного досвіду про особливості педагогічної роботи, розуміння феномену лідерства в сучасних умовах. У межах реалізації цієї умови необхідно забезпечити розвиток лідерських умінь майбутнього вчителя початкової школи в процесі навчання з метою засвоєння ним операцій (дій) лідера та якісного здійснення майбутньої професійної педагогічної діяльності. Забезпечуючи реалізацію цієї умови варто акцентувати на тому, що професійні цінності студентів в різні роки навчання вирізняються своїм змістовим наповненням і зазнають змін у процесі професійної

підготовки. Разом з тим, є незмінні характеристики, які об'єднують студентів різних років навчання та їх викладачів, зокрема: рівень освіти, загальний розвиток, комунікабельність, доброзичливість.

Отже, в умовах сучасного реформування вітчизняної педагогічної освіти особливого значення набуває проблема формування лідерського компоненту педагогічної діяльності майбутнього вчителя. Різні дослідники висувують різні критерії до групування лідерських якостей, але суттєвих протиріч при цьому не спостерігається, що надало нам можливість обґрунтовано виділити лідерські якості, які необхідно розвивати у майбутніх педагогів у контексті професійної педагогічної підготовки.

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином ми констатуємо: розвиток і формування лідерських якостей у студентів спеціальностей 013 Початкова освіта у процесі професійного становлення в академічному середовищі ЗВО тривалий, не завжди прогнозований процес, ефективність якого залежить від багатьох чинників. На формування якісних характеристик лідера у студентському середовищі визначальний вплив мають:

- індивідуальні психологічні особливості особи (наявність лідерських якостей, визначення особистісних орієнтацій, сформованість морально-вольових цінностей та дотримання стійкої життєвої позиції);
- створення сприятливого (комфортного) освітнього середовища, де чітко простежується стійка позиція викладача-наставника;
- забезпечення сприятливих умов співжиття в студентській спільноті — наявність офіційного й неофіційного студентського лідерів, узгодженість дій між ними;
- застосування тренінгових вправ та тренінгових занять у роботі зі студентами як в рамках вивчення освітніх компонентів, так і під час організації різних типів заходів за участю представників студентського самоврядування та інших структурних підрозділів ЗВО з метою виявлення та розвитку стійких лідерських якостей.

Список використаних джерел

1. Докторович М., Каськова Г. Організаційно-управлінські умови формування соціально відповідального лідерства / Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України» 2017, № 2 (додаток 1). Тематичний випуск «Університет і лідерство» / С. 9–12. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/conf_Elite-III_05.2017_ELITE.Education-for-Leadership_VOU_II-2017-170p.pdf
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. — Київ : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с
3. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. — Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. — 608 с.
4. Іванова І.В. Лідерство в культурі педагогічного менеджменту / І.В. Іванова // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації. — 2016. — № 3. — С. 214–220.
5. Кокун О.М. Психологічна структура лідерських якостей майбутнього офіцера // Вісник Національного університету оборони України. — 2012. — Вип. 4 (29). — С. 170–174. <https://core.ac.uk/download/pdf/19596298.pdf>
6. Линьов К. Упровадження парадигми лідерства у закладі середньої освіти // Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України» 2017, № 2 (додаток 1). Тематичний випуск «Університет і лідерство» / С. 9–12.

URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/conf_Elite-III_05.2017_ELITE.Education-for-Leadership_VOU_II-2017-170p.pdf

7. Мачинська Н. Лідерство в освіті як провідний напрям освітньої політики, Освітній дискурс, вип. 3–4, с. 117–128, Груд 2022. <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/954>

8. Мачинська Н. Розвиток лідерських якостей у студентів у процесі професійної підготовки / Н. Мачинська // Неперервна професійна освіта: теорія і практика // Науково-методичний журнал, 2017, вип. 3–4. — С. 32–39.

9. Мітлош А. В. Психологічний аналіз лідерської обдарованості членів молодіжних громадських об'єднань: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. — К., 2007. — 20 с.

10. Мітлош А. В., Маляко В. О., Бажанюк В. С. Психологічні особливості лідерської обдарованості: концепції, діагностика, тренінги : монографія / А. В. Мітлош, В. О. Маляко, В. С. Бажанюк, В. В. Камишин. — К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. — 290. https://lib.iitta.gov.ua/9847/1/Bajaniuk_%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BE%D0%B1%D0%B4%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97.pdf

11. Мороз В. П. Формування лідерських якостей студентів закладів вищої освіти в процесі діяльності органів студентського самоврядування: навч.-метод. посіб. для студ. закл. вищ. осв./ В. П. Мороз; Держ. закл., Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — Старобільськ : Вид-во ДЗ, ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2019. — 263 с.

12. Сергеева Л. М., Кондратьева В. П., Хромей М. Я. Лідерство : навч. посібн. / за наук. ред. Л. М. Сергеевої. — Івано-Франківськ. «Лілея-НВ». 2015. — 296 с. URL: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/navichki_pracevlasht/liderstvo.pdf